

تحلیل مفهومی فضائل قرآنی امام علی (علیه السلام) در خطبه غدیریه

راضیه فحیم^۱

چکیده

فضایل امام علی (ع) مجموعه‌ای از صفات و ویژگی‌های حضرت علی (ع) نخستین امام شیعیان است که در آیات، روایات و نقل‌های تاریخی به آنها اشاره شده است. حال سوال این است خداوند متعال در قرآن کریم و خطبه غدیریه برای امام علی چه فضیلت‌هایی را بر شمرده است؟ بیان مراتب علم و فضایل قرآنی امیرالمؤمنین (ع) از شاخصه‌های بارز خطبه غدیریه محسوب می‌شود. پیامبر گرامی اسلام (ص) در جای‌جای این خطبه، با طرح آیاتی از قرآن، تأویل آن‌ها را به امیرالمؤمنین (ع) نسبت می‌داد تا مردم با ویژگی‌های قرآنی آن حضرت آشنا شوند. هدف اصلی این مقاله بررسی و تحلیل فضائل قرآنی امام علی (علیه السلام) در خطبه غدیریه است. این تحقیق از لحاظ هدف یک تحقیق کاربردی می‌باشد که اطلاعات آن به روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شد. باتوجه به بررسی‌های انجام شده در منابع معتبر، پیامبر گرامی اسلام با نزول آیاتی در فضیلت امام علی (ع) در میان اصحاب و معاندان، جانشین خویش را معرفی کرده است، پیامبر (ص) بصورت رسمی در روز غدیر خم جانشینی خویش و امامت امت مسلمین را به دست امام علی (ع) می‌سپارد تا صراط مستقیم برای حق باوران و حق جویان باقی بماند.

کلید واژه‌ها: خطبه، غدیر، فضایل، قرآن

¹ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه الزهرا (س) میاندوآب، R.fakhim@Gmail.com

مقدمه

یکی از فضایل عظیم امیر مؤمنان(ع) درجه‌ای از امامت است که طی آن علم تمام اشیای عالم در وجود ایشان به‌ودیعۀ نهاده شده است. وقتی از خطبه غدیر سخن به میان می‌آید، جمله مشهور «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ»¹ برای ما تداعی می‌شود در حالی که خطبه غدیریه حداقل شامل یازده بخش با مضامین والای معارفی است که شامل مواردی همچون ابلاغ پیام وحی مبنی بر انتخاب جانشینی امیرالمؤمنین(ع) به خلافت، اعلان اینکه این آخرین حضور پیامبر در چنین جمعی است و امامت امت تا قیامت به‌عهده امیرالمؤمنین علیه‌السلام و فرزندان اوست، عقوبت انکار ولایت و خلافت امیرالمؤمنین(ع)، بیان حدیث ثقلین، اشاره به کارشکنی‌های منافقان، بیان ختم امامت در قائم از فرزندان امیرالمؤمنین(ع) و ... است.

بیان مراتب علم و فضایل قرآنی امیرالمؤمنین(ع) از دیگر شاخصه‌های بارز خطبه غدیریه محسوب می‌شود. پیامبر گرامی اسلام(ص) در جای‌جای این خطبه، با طرح آیاتی از قرآن، تأویل آن‌ها را به امیرالمؤمنین(ع) نسبت می‌داد تا مردم با ویژگی‌های قرآنی آن حضرت آشنا شوند.

هدف اصلی این مقاله بررسی و تحلیل فضائل قرآنی امام علی (علیه السلام) در خطبه غدیریه است و این پژوهش سعی دارد به این سوال پاسخ دهد که فضائل قرآنی امام علی (علیه السلام) در خطبه غدیریه چه می‌باشد؟ این تحقیق از لحاظ هدف یک تحقیق کاربردی می‌باشد که اطلاعات آن به روش کتابخانه‌ای جمع آوری شد. در این مقاله فضایل امام علی (ع)، فضایل قرآنی امام علی، خطبه غدیریه و موضوعات مرتبط با این مفاهیم را توضیح داده و در انتها به فضائل قرآنی امام علی (علیه السلام) در خطبه غدیریه پرداخته شد. این پژوهش کوشیده است فضایل امام علی (ع) مطابق با آیات قرآنی را در خطبه غدیر تبیین کند.

شافعی‌پور (1398) در پژوهشی فضائل امام علی (ع) را مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد که مانند علما و منابع اسلامی، آن امام (ع) را دارای والاترین ایمان و محکم‌ترین عقیده برشمرده اند و امام علی(ع) را در حد اعلای علم و اندیشه دانسته و برای ایشان در علم و اندیشه جایگاه والایی قائل شده اند. هم چنین آن امام همام را به خاطر دلاوری هایش در جنگ‌ها و به خصوص در واقعه لیلۀ المبیت، پهلوان، قهرمان، شیر خدا، شمشیر خدا و قهرمان خوانده اند و شان نزول آیه 207 سوره بقره را مربوط به حادثۀ لیلۀ المبیت و حضرت علی(ع) دانسته اند و سیاست امام(ع) را در اداره امور مملکت اسلامی، سیاستی راهبردی، هوشمندانه و قابل سرمشق و استفاده در همه اعصار دانسته اند که عهدنامه مالک اشتر و سیاست امام(ع) در قبال حق امامت و جانشینی خویش و حفظ وحدت امت و جلوگیری از ریخته شدن خون امت اسلامی از مهم‌ترین مدعاها در این مورد است.²

¹ عبدعلی بن جمعه حویزی. تفسیر نور الثقلین، جلد 4، صفحه 379.

² شافعی‌پور، ایوب، 1398، فضایل امیرالمؤمنین امام علی (علیه السلام) از دیدگاه مستشرقان.

علوی‌مهر (1398) در مقاله‌ای با عنوان بررسی شخصیت امام علی (علیه السلام) در آیه مباهله از منظر فریقین، فضایل امام علی (ع) را بررسی کرد. نتایج این مطالعه نشان داد یکی از آیاتی که در مورد فضائل اهل بیت به ویژه شخصیت امام علی است، آیه 61 سوره آل عمران، معروف به آیه مباهله است. این آیه نزد مفسران فریقین درباره فضائل اهل بیت است و منظور از انفسنا امام علی است و درباره روایات آن نزد فریقین ادعای تواتر شده است. مفسران فریقین در آیه شریفه مباحث مشترکی از جمله: دلالت آیه بر صدق نبوت پیامبر، مباهله با نصاری نجران، اهل بیت مصداق آیه و ادعای تواتر و این که امام علی مصداق انفسنا است. در این مقاله با استفاده از روش توصیفی تحلیلی به بررسی تفاسیر فریقین در این زمینه پرداخته شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بیش از شصت کتاب معتبر اهل سنت روایت فضائل اهل بیت در ذیل آیه مباهله را نقل کرده‌اند و بسیاری از مفسران فریقین برتری علی بن ابی طالب را بر سایر صحابه به عنوان انفسنا پذیرفته‌اند.¹

مفهوم فضیلت و دسته بندی فضایل امام علی (ع)

فضایل امام علی (ع) صفات و ویژگی‌های امام علی (ع)، نخستین امام شیعیان، است که در آیات قرآن، روایات و حوادث تاریخی به آنها اشاره شده است. از پیامبر اکرم (ص) نقل شده فضائل امام علی (ع) قابل‌شمارش نیستند و برپایه روایتی دیگر از پیامبر (ص) بازگوکردن، نوشتن، نگاه‌کردن و گوش‌دادن به فضائل حضرت علی (ع) نوعی عبادت و باعث آمرزش گناهان می‌شود.

فضائل امام علی (ع) دو دسته‌اند: فضائل اختصاصی و فضائل مشترک با دیگر اهل بیت (ع).

آیه ولایت، آیه شفاء، آیه انفاق، حدیث غدیر، حدیث طیر مشوی، حدیث منزلت، مولود کعبه و خاتم‌بخشی از فضائل اختصاصی او به‌شمار می‌آیند. آیه تطهیر، آیه اهل‌الذکر، آیه مَوَدَّت و حدیث ثقلین هم از فضائل مشترک او با دیگر اهل‌بیت (ع) است.

در دوره بنی‌امیه از نشر فضائل امام علی (ع) جلوگیری شد. در این دوره کسانی که فضایل او را نقل می‌کردند، کشته یا زندانی می‌شدند. همچنین به‌دستور معاویه کسانی که در مقابل فضائل امام علی (ع)، برای خلفای سه‌گانه فضیلت جعل می‌کردند، تشویق می‌شدند.

برخی همچون ابن‌تیمیه پیشوای سلفیه و شاگردانش ابن‌کثیر و ابن‌قیم جوزی، پاره‌ای از آیات و احادیث در فضیلت امام علی (ع) را مخدوش یا مجعول دانسته‌اند. با وجود تمام تلاش‌های مخالفین در جلوگیری از نشر فضائل امام علی (ع)، در جوامع حدیثی شیعه و سنی، فضایل بسیاری از علی بن ابی‌طالب نقل شده است. عالمان دو مذهب کتاب‌هایی مستقل هم درباره فضائل او نوشته‌اند. فضائل امیرالمؤمنین ابن‌حنبل، خصائص امیرالمؤمنین نسائی و عُمْدَةُ غُیُونِ صِحَاحِ الْأَخْبَارِ فِي مَنَاقِبِ إِمَامِ الْأَبْرَارِ ابن‌بطریق از جمله آنها است.

¹ علوی مهر، حسین، 1398، بررسی شخصیت امام علی (علیه السلام) در آیه مباهله از منظر فریقین.

منظور از فضایل، صفات و ویژگی‌هایی است که سبب برتری فرد یا گروهی بر دیگران می‌شود؛ بنابراین «فضایل امام علی (ع)» مجموعه‌ای از صفات و ویژگی‌های حضرت علی (ع) نخستین امام شیعیان است که در آیات، روایات و نقل‌های تاریخی به آنها اشاره شده و سبب برتری او بر دیگران است. در کتاب‌های کلامی شیعه از فضائل علی (ع) برای اثبات امامت و برتری او برای خلافت هم استفاده شده است. از پیامبر (ص) نقل شده است فضایل امام علی آن‌چنان بسیارند که قابل شمارش نیستند.² اهل سنت نیز به این مطلب اذعان کرده‌اند؛ برای مثال از احمد بن حنبل پیشوای مذهب حنبلی، نقل شده است آن مقدار که برای علی بن ابی‌طالب فضایل آمده، برای هیچ‌یک از صحابه نقل نشده است.³

فضایل اختصاصی یا خصائص علی (ع): فضایی که مخصوص او است، مانند خوابیدن او در بستر پیامبر (ص) در لیلۃ المبیت و نزول آیه شرا درباره آن.

فضایل مشترک: فضایی که پنج تن یا دیگر معصومان نیز دارند، مانند حدیث ثقلین که دیگر اهل بیت را نیز دربرمی‌گیرد و حدیث کسا که به پنج تن اختصاص دارد.

بر پایه روایتی که ابن شاذان قمی از پیامبر (ص) نقل کرده⁴: کسی که فضیلتی از امام علی (ع) را بنویسد، تا زمانی که از آن نوشته اثری باشد، ملائکه برای او استغفار می‌کنند. همچنین کسی که به فضیلتی از او گوش بدهد، گناहانی که با گوش انجام داده و کسی که به فضیلتی از او نگاه کند گناهانی که با چشم انجام داده، بخشیده می‌شوند.

فضایل قرآنی امام علی (ع)

پیامبر گرامی اسلام (ص) در بخش‌هایی از خطبه غدیر به آیاتی درباره فضایل امیرالمؤمنین (ع) اشاره کرده‌اند. تاریخ اسلام در سال دهم هجری قمری شاهد مهم‌ترین رویداد اسلامی بود. در این سال پیامبر گرامی اسلام (ص) طی آخرین مراسم حج خویش به دستور خداوند متعال تصمیم بر تعیین و معرفی جانشین خویش یعنی امیرالمؤمنین (ع) کرد. پس از اتمام حج، مسلمانان از مکه خارج شدند و در 18 ذی‌الحجه به منطقه خم رسیدند. زمانی که کاروان حج پیامبر (ص) به منطقه جُحفه رسید، جبرئیل از سوی خداوند آیات 3 و 67 سوره مائده را بر آن حضرت نازل کرد. کاروانیان به دستور پیامبر (ص) توقف کردند تا دیگر مسلمانان به آنان پیوندند. پس از نماز ظهر، منبری آماده کردند و حضرت خطبه‌ای خواند و در آن به مردم گفت که خیلی زود از میان آنان خواهد رفت.

¹ حسن اصغرپور، «درآمدی بر مناقب‌نگاری اهل بیت»، ص ۲۶۷.

² بیاضی عاملی، علی بن محمد، الصراط المستقیم، جلد 1، ۱۳۸۴.

³ علیرضا حیدری نسب، حاکم نیشابوری و المستدرک علی الصحیحین، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، جلد ۳، 1390.

⁴ ابن‌شاذان، مائۀ منقبۀ، ۱۴۰۷ق، ص ۱۷۷.

این سخنرانی شامل مواردی همچون ابلاغ پیام وحی مبنی بر انتخاب جانشینی امیرالمؤمنین (ع) به خلافت، اعلان اینکه این آخرین حضور پیامبر در چنین جمعی است و امامت امت تا قیامت بر عهده امیرالمؤمنین علیه‌السلام و فرزندان اوست، بیان مراتب علم و فضیلت امیرالمؤمنین (ع)، عقوبت انکار ولایت و خلافت امیرالمؤمنین (ع)، بیان حدیث ثقلین، اشاره به کارشکنی‌های منافقان، بیان ختم امامت در قائم از فرزندان امیرالمؤمنین (ع)، بیست عبارت در وصف امام عصر (عج) و حکومتش، برحذر داشتن مردم از تبعیت از امامان دروغین پس از پیامبر (ص)، سفارش مردم به دوستی با اهل بیت و دشمنی با دشمنانشان و ... است. وجود خیل عظیم جمعیت در سخنرانی حجة‌الوداع پیامبر (ص) خطبه غدیر را تبدیل به متواترترین حدیث مسلمانان کرد به گونه‌ای که متن آن در منابع شیعه و اهل سنت انعکاس یافت و مورد اتفاق جمیع مسلمانان قرار گرفت. پیامبر گرامی اسلام (ص) در بخشی از خطبه غدیر با توجه به مأموریتی که خداوند متعال برای ایشان در نظر گرفته است و با استناد به آیه 67 سوره مائده به ابلاغ پیام الهی می‌پردازد و امیرالمؤمنین (ع) را خلیفه و جانشین خویش معرفی می‌کنند. پیامبر در ادامه، بار دیگر حدیث منزلت را به امت گوشزد کرده و فرمودند: «جایگاه علی نسبت به من همچون هارون نسبت به موسی است، لیکن پیامبری پس از من نخواهد بود» حدیثی که رسول‌الله (ص) آن را طی سال‌های رسالت خویش بارها و بارها به مسلمانان بیان کرده بودند.¹

پیامبر (ص) در ادامه سخنان خویش، نگرانی‌شان درباره رفتار منافقانه عده‌ای از مسلمانان نسبت به خاندان وحی را ابراز می‌دارند تا حدی که فرمودند «من از جبرئیل درخواست کردم مرا از این مأموریت معاف فرماید، زیرا کمی پرهیزگاران و فزونی منافقان و دسیسه ملامت‌گران و مکر مسخره‌کنندگان اسلام را می‌دانم». اما از آنجا که پیامبر (ص) تابع وحی الهی است، خود را تسلیم امر خداوند کرد آنجا که خطاب به رسول خویش فرمود: «ای رسول، آن چه از سوی پروردگارت بر تو نازل شده - در حقّ علی - ابلاغ کن؛ و گرنه کار رسالتش را انجام نداده‌ای و البته خداوند تو را از آسیب مردمان نگاه می‌دارد.»

خطبه رسول گرامی اسلام (ص):

... و اکنون به عبودیت خویش و پروردگاری او گواهی می‌دهم و وظیفه خود را در آن چه وحی شده انجام می‌دهم، مباد که از سوی او عذابی فرود آید که کسی یاری دور ساختن آن از من نباشد. هر چند توانش بسیار و دوستی‌اش (با من) خالص باشد. - معبودی جز او نیست - چرا که اعلام فرموده که اگر آنچه (درباره علی) نازل کرده به مردم نرسانم، وظیفه رسالتش را انجام نداده‌ام؛ و خداوند تبارک و تعالی امنیت از [آزار] مردم را برایم تضمین کرده و البته که او بسنده و بخشنده است. پس آنگاه خداوند چنین به من وحی فرستاد: «بسم الله الرحمن الرحیم؛ ای رسول، آنچه از سوی پروردگارت بر تو فرود آمده بر مردم ابلاغ کن» یعنی آنچه درباره‌ی علی بن ابی طالب و خلافت او نازل شده. «وگرنه رسالت خداوندی را به انجام نرسانده‌ای و او تو را از آسیب مردمان نگاه می‌دارد.»

¹ محمد باقر انصاری، ندای آسمانی غدیر، انتشارات تک، صفحه 70 - 13، 1383.

می‌کنند. سپس پیامبر (صلی الله علیه و آله) قرائت فرمود: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ تا آخر سوره.

حضرت رسول الله (صلی الله علیه و آله) خود تفسیر سوره حمد را برای مردم بازگو می‌کند و حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) را چون خود و فرزندان صراط مستقیم می‌خواند. بدین ترتیب سوره حمد با تفسیر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) دربرگیرنده فضایل حضرت رسول الله (صلی الله علیه و آله) و حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) و اهل بیت (علیهم السلام) می‌باشد و خواندن این سوره در تمام نمازها گویی یادآوری است برای مسلمین تا از راه علی (علیه السلام) و خاندانش منحرف نشوند و در واقع همان پیام غدیر است.

آیه 28 سوره مبارکه زخرف در این فراز از خطبه غدیر

مَعَاشِرَ النَّاسِ، الْقُرْآنُ يُعَرِّقُكُمْ أَنْ الْأَئِمَّةَ مِنْ بَعْدِهِ وَوَلَدُهُ، وَعَرَفْتُمْ إِيَّاهُمْ مِنْهُ، حَيْثُ يَقُولُ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ: «وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ» وَقُلْتُ: «لَنْ تَضِلُّوا مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا.»^۱

ای مردم، قرآن بر شما روشن می‌کند که امامان پس از علی فرزندان او هستند و من به شما شناساندم که آنان از نسل من و از نسل اویند. چرا که خداوند در کتاب خود می‌گوید: «آن (امامت) به عنوان کلمه باقی در نسل او قرار داد.» و من نیز به شما گفته‌ام که: «مادام که به قرآن و امامان تمسک کنید، گمراه نخواهید شد.»

آیه 28 سوره مبارکه زخرف

«وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ»^۲

حضرت رسول الله (صلی الله علیه و آله) قسمتی از آیه 28 زخرف را به انضمام حدیث ثقلین مطرح می‌کنند. با مراجعه به تفاسیر همنشینی این آیه و حدیث گویای تفسیری آیه است که از راسخان علم به دست ما رسیده است.

در تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب از کتاب المناقب جلد 4 صفحه 46 نقل می‌کند:

«لابن شهر آشوب: الأعرج عن أبي هريرة قال: سألت رسول الله (صلی الله علیه و آله) عن قوله: وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ. قال: جعل الإمامة في عقب الحسين (عليه السلام) يخرج من صلبه تسعة من الأئمة منهم مهدي هذه الأمة.»

¹ سوره زخرف، آیه 28

² سوره زخرف، آیه 28

³ حسین درگاهی، محمدبن محمد رضا، تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب، ناشر: شمس الضحی، جلد 4، صفحه 46. 1394.

حضرت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) به صراحت اعلام می دارد که جانشینانش امیرالمومنین (علیه السلام) و اولاد ایشان (علیهم السلام) است در فرازهای پایانی از راهنمایان امت پس از خویش سخن می گوید.

مَعَاشِرَ النَّاسِ، فَبَايَعُوا اللَّهَ وَ بَايَعُونِي وَبَايَعُوا عَلِيًّا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ وَ الْأَئِمَّةَ مِنْهُمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ «كَلِمَةً بَاقِيَةً».

ای مردم، اینک با خداوند بیعت کنید و با من پیمان بندید و با علی امیرالمؤمنین و حسن و حسین و امامان از ایشان در دنیا و آخرت به عنوان امامتی که در نسل ایشان باقی است، بیعت کنید.

پس از آن که پیامبر از مردم بیعت لسانی گرفتند دوباره آنها را به اطاعت از حضرت علی (علیه السلام) و فرزندان او فراخواندند و آیه دهم سوره مبارکه فتح: إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَ مَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهُ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا؛ در حقیقت، کسانی که با تو بیعت می کنند، جز این نیست که با خدا بیعت می کنند دست خدا بالای دستهای آنان است. پس هر که پیمان شکنی کند، تنها به زیان خود پیمان می شکند و هر که بر آنچه با خدا عهد بسته وفادار بماند، به زودی خدا پاداشی بزرگ به او می بخشد و آیه بیست و هشتم سوره مبارکه زخرف را به منظور تاکید بر بیعت مردم با حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) و فرزندان او مطرح کردند.

تأکید بر فضایل بی انتهای حضرت امیرالمومنین (ع) در فرازهای پایانی خطبه غدیر
مَعَاشِرَ النَّاسِ، إِنَّ فَضَائِلَ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ قَدْ أَنْزَلَهَا فِي الْقُرْآنِ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ أُحْصِيَهَا فِي مَقَامٍ وَاحِدٍ فَمَنْ أَنْبَأَكُمْ بِهَا وَ عَرَفَهَا فَصَدَّقُوا.

مَعَاشِرَ النَّاسِ، مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ عَلِيًّا وَ الْأَئِمَّةَ الَّذِينَ ذَكَرْتَهُمْ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا.
ای مردم، فضایل علی بن ابی طالب نزد خداوند عزوجل که در قرآن نازل فرموده است بیش از آن است که من در یک مجلس برشمارم. پس هر کس از مقامات او خبر داد و معرفت آن را داشت او را تصدیق و تأیید کنید.

ای مردم، هر کس که از خدا و رسولش و علی و امامانی که نام بردم پیروی کند، به رستگاری بزرگی دست یافته است.

در این قسمت خطبه به صراحت بیان می شود که کامیابی بزرگی که در آیه 71 سوره مبارکه احزاب «يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَ يُغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَ مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا» خداوند به بندگان او نوید داده است اطاعت از خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) و حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) و فرزندان ایشان است.

پیامبر خدا در فرازهای پایانی خطبه می فرمایند که مقام حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) شناخته شدنی نیست و این چند آیه ای که برایتان از قرآن در فضایل امیرالمومنین برشمردم، قطره ای بود از دریای بیکران فضایل حضرت که در قرآن آمده است. پس هر گاه فضایل علی برای شما گفته شد تصدیق نمایید.

مَعَاشِرَ النَّاسِ، السَّابِقُونَ إِلَى مُبَايَعَتِهِ وَ مُؤَلَاتِهِ وَ التَّسْلِيمِ عَلَيْهِ بِإِمْرَةِ الْمُؤْمِنِينَ أُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ.

ای مردم، کسانی که برای بیعت با او و قبول ولایت او و سلام کردن با لقب «امیرالمومنین» با او سبقت بگیرند، آنان رستگارانند و در باغهای نعمت خواهند بود.

در این فراز از خطبه غدیر حضرت رسول الله (صلی الله علیه و آله) لقب «امیرالمومنین» را که توسط جبرئیل در روز چهاردهم ذی الحجه آورده شده بود و رسول الله به اصحاب دستور دادند تا به نزد حضرت علی (علیه السلام) روند خطاب به حضرت «السلام علیک یا امیرالمومنین» بگویند؛ فرا یاد مردم می آورد و پیامبر با اشاره به آیات 20 و 21 سوره مبارکه توبه «الَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْبَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ* يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَ رِضْوَانٍ وَ جَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ¹» تصریح می فرمایند بیعت کنندگان با حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) و کسانی که ایشان را به عنوان امیر و سرپرست مومنان می پذیرند از رستگاران هستند و در بهشت جاودان خواهند بود.

نتیجه گیری

حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) با نزول آیاتی در فضیلت امیرالمومنین (علیه السلام) در میان اصحاب و معاندان، جانشین خویش را معرفی کرده است اما باز هم به صورت رسمی در روز غدیر هجدهم ذی الحجه سال دهم هجری جانشینی خویش و امامت امت مسلمین به دست امیرالمومنین علی بن ابیطالب (علیه السلام) می سپارد تا صراط مستقیم برای حق باوران و حق جویان باقی بماند. باتوجه به بررسی های انجام شده در این مقاله پیامبر گرامی اسلام (ص) در بخشی از خطبه غدیر با توجه به مأموریتی که خداوند متعال برای ایشان در نظر گرفته است و با استناد به آیه 67 سوره مائده به ابلاغ پیام الهی می پردازند و امیرالمومنین (ع) را خلیفه و جانشین خویش معرفی می کنند. پیامبر در ادامه، بار دیگر حدیث منزلت را به امت گوشزد کرده و فرمودند: «جایگاه علی نسبت به من همچون هارون نسبت به موسی است، لیکن پیامبری پس از من نخواهد بود» حدیثی که رسول الله (ص) آن را طی سال های رسالت خویش بارها و بارها به مسلمانان بیان کرده بودند.

¹ سوره توبه، آیات 20 و 21.

منابع

قرآن کریم.

- اصغریور، حسن ، «درآمدی بر مناقب‌نگاری اهل بیت»، علوم حدیث پاییز و زمستان 1386 شماره 45 و 46 .
- علی بن محمد بیاضی عاملی، الصراط المستقیم، جلد 1، 1384.
- حیدری نسب، علیرضا ، حاکم نیشابوری و المستدرک علی الصحیحین، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، جلد ۳، 1390.
- محمد بن احمد ابن‌شاذان، مائۀ منقبۀ: من مناقب امیرالمومنین علی بن ابی طالب و الائمه من ولده (ع)، ناشر: انصاریان، 1384.
- محمد باقر انصاری، واقعه قرآنی غدیر، انتشارات دلیل ما، 1395.
- انصاری، محمد باقر، ندای آسمانی غدیر، انتشارات تک، 1383.
- بحرانی، هاشم بن سلیمان ، البرهان فی تفسیر القرآن، انتشارات ذو القری، جلد 2، 1391.
- محمد بن علی ابن بابویه، معانی الاخبار، ناشر: ارمغان طوبی، 1395.
- عبدعلی بن جمعه حویزی، تفسیر نور الثقلین، ناشر: نوید اسلام، موسسه انتشاراتی کتاب عقیق، جلد 1، 4 و 5. 1392.
- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، انتشارات حوزه علمیه اسلامی، جلد 2، 1363.
- عبداللطیف حسینی کوه‌کمری، سید محمود مرعشی، فهرس ملحقات الاحقاق، ناشر: کتابخانه عمومی آیه الله مرعشی نجفی، جلد 3، 1379.
- بحرانی، هاشن بن سلیمان، غایۀ المرام حجه الخصام فی تعیین الامام، ناشر: بنیاد بعثت، فصل دوم، باب 75 و 76، 1388.
- شاه عبدالعظیم، تفسیر اثنا عشری، انتشارات میقات، جلد 3، 1363.
- بحرانی، هاشم بن سلیمان، البرهان فی تفسیر القرآن، انتشارات دار المجتبی جلد 4، 1387.
- ابی القاسم کوفی، محمد عبد الخالق کاظم، تفسیر فرات الکوفی، ناشر: طبع و نشر، 1369.
- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول الکافی، انتشارات دار الثقلین، جلد 1، 1393.
- کریمی، محمدرضا، جلوه ای از امامت، ناشر: دلیل ما، 1384.
- حسین درگاه‌ی، محمد بن محمدرضا، تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب، ناشر: شمس الضحی، جلد 4، 1394.
- قرشی بنابی، سیدعلی اکبر، تفسیر احسن الحدیث، ناشر: بنیاد بعثت، جلد 3، 1378.
- حسین درگاه‌ی، محمد بن محمدرضا، تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب، ناشر: شمس الضحی، جلد 12، 1394.
- شافعی پور، ایوب، 1398، فضایل امیرالمومنین امام علی (علیه السلام) از دیدگاه مستشرقان، کنگره بازخوانی ابعاد شخصیتی امیرالمؤمنین علی(ع)، اصفهان.
- علوی مهر، حسین، 1398، بررسی شخصیت امام علی (علیه السلام) در آیه مباهله از منظر فریقین، کنگره بازخوانی ابعاد شخصیتی امیرالمؤمنین علی(ع)، اصفهان.

- محمود امامیان، محمد بن شاه مرتضی، تفسیر الصافی؛ ناشر: ذوی القربی، ج 2، 1389.